

Scientific Bulletin of Chełm
Section of Pedagogy
No. 2/2018

OBOWIAZKI DZIECKA WZGLĘDEM RODZICÓW W ŚWIETLE
KODEKSU RODZINNEGO I OPIEKUŃCZEGO

RESPONSIBILITIES OF THE CHILD RELATIVE TO PARENTS I LIGHT
OF THE FAMILY AND GUARDIANSHIP CODE

KAMIL JASZCZUK

The State School of Higher Education in Chełm (Poland)
e-mail: kjaszczuk@pwsz.chelm.pl

PIOTR ŁUSIAK

The State School of Higher Education in Chełm (Poland)
e-mail: plusiak@pwsz.chelm.pl

ABSTRACT: *Each child has been guaranteed some rights and the adults are obliged to obey them. However, the subject of children's duties is not generally discussed, forgetting about parent's rights or legal guardian's rights. The obedience duty of the people exercising parental authority is widely known. The main aim of the present paper is to indicate that Polish legislator imposes a bit more duties on children both in the respect of parents as well as legal guardians. What is more, these responsibilities do not expire when the child comes of age, but they remain in his/her adulthood*

KEY WORDS: *child's responsibilities, parents' rights, obedience, alimony, family*

Rozważając kwestię obowiązków zstępnych wobec wstępnych, należy w pierwszej kolejności odnieść się do aktu najważniejszego w hierarchii aktów prawnych obowiązujących w Polsce, czyli do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Wspomniany akt prawny w swej treści nie zawiera przepisów bezpośrednio regulujących kwestię obowiązków dzieci wobec rodziców, jednak wprowadza szereg przepisów (art. 47¹; art. 48²; art. 53 ust. 3³; art. 70 ust. 3 i 4⁴; art. 71⁵; art. 72⁶), które odnoszą się do praw rodziców i nawiązują do ochrony wolności, przekonań, praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych.

Brak przepisów prawa konstytucyjnego określających bezpośrednio bądź pośrednio obowiązki dzieci wobec rodziców, nakazuje odnaleźć wspomniane regulacje w aktach niższego rzędu. Kwestie dotyczące praw i obowiązków, jakie powstają w podstawowej jednostce społecznej, czyli rodzinie, określa ustawa z dnia 25 lutego 1964 r., tj. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Akt ten zawiera szereg przepisów regulujących stosunki prawne powstałe pomiędzy krewnymi i powinowatymi, w szczególności stosunki między rodzicami a dziećmi, w tym obowiązki dzieci wobec rodziców lub opiekunów prawnych.

¹ „Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym”.

² „1. Rodzice mają prawo do wychowania swoich dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania. 2. Ograniczenie lub pozbawienie praw rodzicielskich może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu”.

³ „Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniami. Przepis art. 48 ust. 1 stosuje się odpowiednio.”

⁴ „3. Rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne. Obywatele i instytucje mają prawo zakładania szkół podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych oraz zakładów wychowawczych (...).

4. „Władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia. W tym celu tworzą i wspierają systemy indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów (...).”

⁵ „1. Państwo w swojej polityce społecznej i gospodarczej uwzględnia dobro rodziny. Rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza wielodzietne i niepełne, mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych. 2. Matka przed i po urodzeniu dziecka ma prawo do szczególnej pomocy władz publicznych, której zakres określa ustawa.”

⁶ „1. Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. 2. Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych. 3. W toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka. 4. Ustawa określa kompetencje i sposób powoływania Rzecznika Praw Dziecka”.

Analizę kodeksu w zakresie obowiązków dzieci względem rodziców zaczniemy od z pozoru oczywistego przepisu art. 87 k. r. o., który brzmi: „Rodzice i dzieci są obowiązani do wzajemnego szacunku i wspierania się”. Przez wzajemne wsparcie należy rozumieć nie tylko pomoc materialną, ale przede wszystkim psychiczne wsparcie w chorobie, cierpieniu i kalectwie, pomoc intelektualną przy podejmowaniu ważnych decyzji lub załatwianiu spraw życiowych oraz pomoc fizyczną przy wykonywaniu różnych czynności. Tak ważny i z pozoru oczywisty obowiązek jest bardzo często nierespektowany przez dzieci, szczególnie przez dzieci dorosłe, które mają swoje rodziny i niejednokrotnie zapominają o starych i mniej zaradnych życiowo oraz fizycznie rodzicach. Bardzo ważne jest również, aby wzajemne wsparcie było całkowicie bezinteresowne, co wynika przede wszystkim z norm moralnych. Wskazany obowiązek nie jest zależny od pozostawania rodziców w związku małżeńskim, jak również od tego, czy dziecko jest już pełnoletnie, czy też nie (Haak, 1995, s. 9-10). W doktrynie przyjęło się, że wzajemne wspieranie oznacza tyle, co wzajemna pomoc. Prawdopodobnie ustawodawca posłużył się celowo tym pojęciem jako bardziej ogólnym, a co za tym idzie – nieco szerszym (Gajda, 1999, s. 9-10).

Kolejny obowiązek dziecka względem rodziców ustawodawca wskazał w art. 91 k. r. o. Paragraf drugi niniejszego przepisu⁷ dotyczy pomocy rodzicom we wspólnym gospodarstwie w przypadku zamieszkiwania z rodzicami i pozostawania na ich utrzymaniu. Podkreślić należy jednak, iż pojęcie wspólnego gospodarstwa jest szersze niż pojęcie gospodarstwa domowego, co powoduje, iż pomoc we wspólnym gospodarstwie można rozumieć jako pomoc w gospodarstwie produkcyjnym rodziców oraz pomoc w prowadzonej przez rodziców lub rodzica działalności gospodarczej. Warto przy tym zaznaczyć, iż pomoc ze strony dziecka musi odpowiadać jego fizycznym i duchowym siłom i jest możliwa tylko wtedy, gdy nie ucierpi na tym jego wychowanie i zdobywanie wykształcenia. Obowiązek świadczenia pomocy dotyczy także dziecka w sytuacji, gdy zamieszkuje ono u dziadków lub starszego rodzeństwa (Uchwała SN, 1989).

Warto przyjrzeć się również użytemu przez ustawodawcę pojęciu „utrzymywania przez rodziców”, które zakłada brak ekwiwalentu ze strony

⁷ Art. 91 § 2: „Dziecko, które pozostaje na utrzymaniu rodziców i mieszka u nich, jest obowiązane pomagać im we wspólnym gospodarstwie”.

dziecka, a zatem nie odnosi się do sytuacji, gdy dziecko otrzymuje od rodziców (w zamian za wykonywaną pracę) wynagrodzenie, będące podstawą jego utrzymania. W doktrynie zauważono, że chodzi tu jedynie o osobę, która faktycznie pozostaje na utrzymaniu rodziców (Haak, 1995). Stwierdzono również, że dla istnienia gospodarstwa domowego nie jest konieczne, by osoby należące do niego zamieszkiwały razem. Nieistotne są również takie okoliczności, jak np. czasowy pobyt za granicą czy podjęcie pracy w innej miejscowości, o ile taka organizacja życia nie przybierze charakteru trwałego. Wymienione okoliczności, jeżeli zaistnieją jednak po stronie dziecka, spowodują wyłączenie obowiązku pomocy ze względu na niespełnienie przesłanki zamieszkiwania, a w przypadku rodziców – nie będą miały wpływu na występowanie obowiązku po stronie dziecka. Rodzice są bowiem zobligowani do świadczenia pomocy, jeżeli utrzymują dziecko i zapewniają mu mieszkanie, przy czym nie muszą stale z nim zamieszkiwać. W takich przypadkach obowiązek pomocy trwa nadal, choć może przybrać inną postać, np. w razie dłuższej nieobecności rodzica związanej z pracą dziecko będzie obowiązane przez ten czas zastępować go w pewnych czynnościach domowych (Wiśniowska, 1990).

Szczególny obowiązek spoczywa na małoletnim dziecku, które uzyskuje dochód z pracy własnej. W rozumieniu art. 91 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, dziecko podejmujące pracę jest zobowiązane do współfinansowania kosztów utrzymania swojej rodziny. Konieczną przesłanką warunkującą zastosowanie wspomnianego artykułu jest zamieszkiwanie dziecka u rodziców, przy czym należy tu rozumieć również zamieszkiwanie u jednego z nich, z tym zastrzeżeniem, że wówczas obowiązki określone w art. 91 § 1 k. r. o. ograniczają się do tegoż rodzica. Dochód z własnej pracy dotyczyć może małoletniego, który ukończył 16 rok życia i podjął zatrudnienie jako pracownik młodociany. Obowiązek dziecka przyczyniania się do utrzymania rodziny, według przeważającego w doktrynie stanowiska, nie ma charakteru alimentacyjnego. Dziecko jest zobowiązane do uczestniczenia we współfinansowaniu kosztów utrzymania rodziny tylko wtedy, gdy osiąga realny dochód z pracy, co powoduje, że we wspomnianym przypadku nie można zastosować pojęcia „możliwości zarobkowych”. Przez koszty utrzymania rodziny, o których mowa, należy rozumieć koszty związane z zaspokojeniem bieżących podstawowych potrzeb (zarówno zbiorowych, jak i indywidualnych) poszczególnych członków rodziny. Należy uwzględnić tutaj przede wszystkim szczególne okoliczności, jak

np. choroba jednego z członków rodziny – pomoc w zakupie leków lub pokrycie części kosztów leczenia. Nasuwa się przy tym pytanie, co w przypadku, gdy dziecko nie wypełnia swoich obowiązków. Otóż kodeks w art. 91 § 1 k. r. o. nie przewiduje żadnej sankcji za niewykonywanie przez dzieci obowiązków określonych w tym przepisie prawnym, co nie oznacza braku możliwości ingerencji ze strony sądu opiekuńczego. Sąd może bowiem pozbawić dziecko uprawnień do rozporządzania swoim zarobkiem, jeżeli nie wykonuje ono obowiązku wynikającego z treści art. 91 § 1 k. r. o.. Sąd może także wydać stosowne zarządzenia w trybie art. 100 k. r. o.⁸.

Ważnym obowiązkiem podopiecznych względem rodziców/opiekunów jest także obowiązek posłuszeństwa, choć samo pojęcie rzadko jest definiowane w literaturze przedmiotu, zapewne z uwagi na jego czytelność i jednoznaczność. Przez posłuszeństwo rozumie się podporządkowanie się przez dziecko woli rodziców (Haak, 1995). Kodeks rodzinny i opiekuńczy reguluje tę kwestię w art. 95 § 2 k. r. o., który nie wskazuje jednak na konkretne postępowanie dziecka względem rodziców. Określenie zachowań spełniających wymóg posłuszeństwa leży bowiem w gestii rodziców, wykonujących władzę rodzicielską, przy czym na posłuszeństwo składa się zarówno zachowanie rodziców, jak i dziecka. Z jednej strony rodzice oczekują określonego zachowania dziecka, z drugiej – dziecko winno postępować w sposób świadomy, kierowany wolą. Wola ta stanowi aktywność psychiczną dziecka, której wyrazem jest podporządkowanie lub niepodporządkowanie się oczekiwaniu rodziców.

Przepis art. 95 § 2 k. r. o. wskazuje również, iż dzieci, które w określonych przepisami sprawach mogą samodzielnie podejmować decyzję lub składać oświadczenia woli, powinny wysłuchać dla swego dobra opinii oraz zaleceń formułowanych przez rodziców. Zagadnienie dotyczące posłuszeństwa reguluje także art. 48 Konstytucji RP, który określa, iż rodzice mają prawo do

⁸ § 1 Sąd opiekuńczy i inne organy władzy publicznej są obowiązane udzielać pomocy rodzicom, jeżeli jest ona potrzebna do należytego wykonywania władzy rodzicielskiej. W szczególności każde z rodziców może zwrócić się do sądu opiekuńczego o odebranie dziecka od osoby nieuprawnionej, a także zwrócić się do sądu opiekuńczego lub innego właściwego organu władzy publicznej o zapewnienie dziecku pieczy zastępczej.

§ 2 W wypadkach, o których mowa w § 1, sąd opiekuńczy lub inne organy władzy publicznej zawiadamiają jednostkę organizacyjną wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, w rozumieniu przepisów o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, o potrzebie udzielania rodzinie dziecka odpowiedniej pomocy. Właściwa jednostka organizacyjna wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej jest obowiązana informować sąd o rodzajach udzielanej pomocy i jej rezultatach.

wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem, przy czym wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania.

Oprócz wyżej opisanych obowiązków dzieci względem rodziców, bardzo ważnym uprawnieniem dla tych drugich jest prawo do alimentów. Najczęściej słyzy się o alimentach rodziców względem dzieci, jednak przepisy prawa dają również rodzicom możliwość ubiegania się o świadczenia alimentacyjne od swoich podopiecznych.

Zgodnie z treścią art. 128 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, obowiązek alimentacyjny, definiowany jako „obowiązek dostarczania środków utrzymania, a w miarę potrzeby także środków wychowania”, obciąża krewnych w linii prostej oraz rodzeństwo. Z powyższego wynika, iż obowiązek odnosi się do wstępnych (rodziców, dziadków, pradziadków) wobec zstępnych (dzieci, wnuków, prawnuków), jak i zstępnych wobec wstępnych w linii prostej, a ponadto do rodzeństwa. Obowiązek ten nie ogranicza się jedynie do obowiązku zapewnienia środków finansowych, ale również do zapewnienia „w miarę potrzeb” środków wychowawczych.

Analizując zapisy w zakresie obowiązków dzieci względem rodziców, należy zwrócić uwagę na charakter majątkowy i osobisty obowiązku alimentacyjnego, który powstaje z mocy prawa, co oznacza, iż jest bezwzględnie obowiązujący, uniezależniony od woli stron. Realizacja obowiązku alimentacyjnego jest wyrazem wzajemnej odpowiedzialności i solidarności członków rodziny przejawiającej się w udzielaniu pomocy słabszym (Andrzejewski, 2006, s. 197).

Stosunek alimentacyjny jest oparty na modelu zobowiązań, co powoduje, że strona ubiegająca się o alimenty (wierzyciel) ma prawo żądać spełnienia świadczenia w postaci przyznania świadczenia alimentacyjnego, a strona, na której ciąży ten obowiązek (dłużnik), zobowiązany jest do zadośćuczynienia temu obowiązkowi, tj. do dostarczenia środków finansowych lub wychowawczych. Pogląd o zobowiązaniowym charakterze stosunku alimentacyjnego został przyjęty również w orzecznictwie. W uzasadnieniu uchwały z 24.02.2011 r., III CZP 134/10, LEX nr 707477, SN stwierdził m.in.: „Konkretny obowiązek alimentacyjny powstaje natomiast w razie spełnienia się ustawowych przesłanek alimentacji. W ramach tego stosunku zobowiązaniowego między określonymi indywidualnie osobami, uprawnionemu przysługuje roszczenie o alimenty (wierzytelność), a zobowiązany – dłużnik ma obowiązek spełnić odpowiadające mu świadczenie

alimentacyjne (dług)”. Z kolei w uzasadnieniu uchwały składu 7 sędziów z 24.05.1990 r., III CZP 21/90, OSNCP 1990/10–11, poz. 128, SN stwierdził m.in.: „Obowiązek alimentacyjny należy do kategorii stosunków obligacyjnych, a ze względu na swe źródło należy do zobowiązań prawnorodzinnych. Polega on na czynnościach mających na celu zaspokojenie potrzeb osoby, która sama utrzymać się nie może, a więc na różnorodnych świadczeniach. Obejmuje on dostarczanie środków utrzymania, a w razie potrzeby także środków wychowania” (Uchwała, 1990).

Omawiany akt prawny reguluje ponadto kwestię kolejności, w jakiej obowiązek alimentacyjny obciąża strony tegoż stosunku. Z treści art. 129 § 1 k. r. o. wynika, iż obowiązek alimentacyjny obciąża zstępnych przed wstępnymi, a wstępnych przed rodzeństwem, przy czym – w przypadku istnienia kilku zstępnych lub wstępnych – obciąża bliższych stopniem przed dalszymi. Obowiązek alimentacyjny rodzica wobec dziecka wynika wprost z treści art. 133 § 1 k. r. o.⁹, natomiast obowiązek dzieci wobec rodziców jest uwarunkowany sytuacją rodziców, a mianowicie niedostatkiem¹⁰.

Obowiązek alimentacyjny dzieci wobec rodziców istnieje bez względu na to, czy dorosłe dzieci mieszkają z rodzicami, czy osobno i czy założyły własne rodziny, czy też nie. Jeżeli rodzice znajdują się w niedostatku, a dzieci są w stanie zapewnić im środki utrzymania, mają obowiązek płacenia rodzicom alimentów. Alimenty mogą być dobrowolne bądź – na wniosek uprawnionych (rodziców) – wyznaczone i zasądzone przez sąd rodziny. Jak stanowi art. 133 § 2 k. r. o., uprawniony do świadczeń alimentacyjnych (z wyjątkiem dzieci) jest tylko ten, kto znajduje się w niedostatku. Warunkiem koniecznym do uwzględnienia powództwa, a tym samym do zasądzenia alimentów, jest zatem ustalenie przez sąd, czy uprawniony znajduje się w niedostatku, a także, czy zobowiązani są w stanie płacić alimenty. Podkreślić należy przy tym, iż stan niedostatku nie jest

⁹ „Rodzice obowiązani są do świadczeń alimentacyjnych względem dziecka, które nie jest jeszcze w stanie utrzymać się samodzielnie, chyba że dochody z majątku dziecka wystarczają na pokrycie kosztów jego utrzymania i wychowania”.

¹⁰ Stan niedostatku nie jest definiowany przez przepisy prawa. W doktrynie i orzecznictwie przyjmuje się, iż w stanie niedostatku pozostaje osoba, która nie może samodzielnie zaspokoić swoich usprawiedliwionych, podstawowych potrzeb. Sąd Najwyższy w uchwale z dn. 16.12.1987 r., sygn. akt: III CZP 91/86 (Lex 3342) stwierdził, że „za znajdujące się w niedostatku należy uważać osoby, które nie mogą własnymi siłami zaspokoić usprawiedliwionych potrzeb, nie posiadają własnych środków w postaci wynagrodzenia za pracę, emerytury czy renty ani też dochodów z własnego majątku”.

definiowany przez przepisy prawa. W doktrynie i orzecznictwie przyjmuje się, iż w stanie niedostatku pozostaje osoba, która nie może samodzielnie zaspokoić swoich usprawiedliwionych, podstawowych potrzeb, do których zalicza się: potrzeby mieszkaniowe, potrzeby związane z pożywieniem, a także potrzeby zdrowotne. Podobnie stwierdził także Sąd Najwyższy, który wskazał, że „znajdujące się w niedostatku należy uważać osoby, które nie mogą własnymi siłami zaspokoić usprawiedliwionych potrzeb, nie posiadają własnych środków w postaci wynagrodzenia za pracę, emerytury czy renty ani też dochodów z własnego majątku” (Uchwała, 1987).

Jeżeli osoba uprawniona jest w stanie samodzielnie zaspokoić swoje potrzeby jedynie częściowo, obowiązek alimentacyjny osoby zobowiązanej ogranicza się tylko do niezaspokojonej części. Przyjmuje się, że niedostatek jest przesłanką powstania obowiązku alimentacyjnego, gdy jego przyczyną są okoliczności niezależne od woli osoby ubiegającej się o alimenty. Popadnięcie w niedostatek pozwala żądać alimentów jedynie wówczas, gdy taki stan rzeczy zaistniał nieumyślnie. Zauważyć należy jednak, iż nawet spełnienie powyższych przesłanek może prowadzić do oddalenia powództwa o zasądzenie alimentów na rzecz uprawnionego w przypadku zaistnienia sprzeczności z zasadami współżycia społecznego. Za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego może być uznane roszczenie uprawnionego do alimentów w sytuacji wystąpienia rażąco niewłaściwego zachowania względem zobowiązanego. W przywołanej powyżej opinii z 1987 roku, Sąd Najwyższy wymienił „zachowanie godzące w życie lub zdrowie członka rodziny, naruszanie godności, dobrego imienia i innych dóbr osobistych członków rodziny czy też zawinione popadnięcie w niedostatek lub umyślne wywołanie sytuacji prowadzącej do żądania alimentów”. Za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego może zostać uznane także roszczenie osoby, która uprzednio nie wywiązywała się z obowiązków rodzicielskich, co dotyczy należytego wychowania, dbania o dobro dzieci oraz spełniania obowiązku alimentacyjnego. Istotne jest jednak, iż to na osobie zobowiązanej do zapłaty alimentów ciąży obowiązek udowodnienia w postępowaniu sądowym, że powództwo o alimenty w okolicznościach danej sprawy nie zasługuje na uwzględnienie (Kodeks cywilny, art. 6).

Obowiązek wzajemnej pomocy dzieci i rodziców trwa do śmierci jednych lub drugich. Odpowiedni wniosek o przyznanie alimentów od dzieci mogą złożyć nie tylko rodzice biologiczni, ale także macocha, ojczym i teściowie. W przypadku

osób, które nie są rodzicami biologicznymi, musi być jednak spełniony dodatkowy warunek: wymienione wyżej osoby powinny czynnie uczestniczyć w utrzymywaniu i wychowywaniu dzieci, od których chcą uzyskać alimenty. Fakt, iż rodzice źle wywiązywali się ze swoich obowiązków wobec dzieci, nie musi być dostateczną podstawą, by utracili oni prawo do żądania od nich alimentów. Aby rodzic utracił to prawo, jego zachowanie w stosunku do dzieci musi być rażąco niewłaściwe. Sytuacje rażącej niewłaściwości dookreślił Sąd Najwyższy, stwierdzając, że z rażąco niewdzięcznością mamy do czynienia w przypadku zawinionego przez rodzica popadnięcia w niedostatek lub umyślnego wywołania sytuacji prowadzącej do żądania świadczeń alimentacyjnych, zachowania godzącego w życie lub zdrowie członka rodziny oraz naruszenia godności dobrego imienia i innych dóbr osobistych członków rodziny (Uchwała, 1987).

Zgodnie z art. 132 k. r. o. obowiązek alimentacyjny zobowiązanego w dalszej kolejności powstaje dopiero wtedy, gdy nie ma osoby zobowiązanej w bliższej kolejności albo gdy osoba ta nie jest w stanie uczynić zadość swemu obowiązkowi lub gdy uzyskanie od niej na czas potrzebnych uprawnionemu środków utrzymania jest niemożliwe bądź związane z nadmiernymi trudnościami.

Podsumowując, należy podkreślić, iż polski prawodawca nie pozostał obojętny na kwestię ochrony interesów rodziców, przyznając im możliwość dochodzenia od swoich dzieci roszczeń związanych z obowiązkiem partycypacji w kosztach utrzymania wspólnego gospodarstwa domowego oraz roszczeń o świadczenia alimentacyjne, jeżeli rodzice/opiekunowie potrzebują dostarczenia środków utrzymania. Przepisy regulują obowiązki dzieci względem rodziców, co ma określone znaczenie w praktyce. Podkreślić należy jednak, iż w kontekście podjętego zagadnienia istotną rolę odgrywa także problematyka władzy rodzicielskiej, która jednak – ze względu na swą złożoność – nie mieści się w ramach niniejszego artykułu.

BIBLIOGRAFIA:

- Andrzejewski, M. (2006). Family and guardianship law. Warszawa: C.H. Beck.
Gajda, J. (1999). Family and caring code. Comment. Warszawa: C.H. Beck.
Haak, H. (1995). Arental responsibility: comment. Toruń: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”.

- Wiśniowska, E. (1990). The concept of family in polish legislation. *Acta Universitatis Wratislaviensis*.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U z 2018 r. poz. 1025, 1104 i 1629).
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2017 r. poz. 682, z 2018 r. poz. 950).
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 1989 r., sygn. akt III CZP 65/89, <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/520097252/1?directHit=true&directHitQuery=III%20CZP%2065~2F89> (access: 2018, 10, 18).
- Uchwała Sądu Najwyższego z 24 lutego 2011 r., sygn. akt III CZP 134/10, <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/520801173/1?directHit=true&directHitQuery=III%20CZP%20134~2F10> (access: 2018, 10, 18).
- Uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 24 maja 1990 r., sygn. akt III CZP 21/90, , <https://sip.lex.pl/#/commentary/587750987/566744/jedrejek-grzegorz-kodeks-rodzinny-i-opiekunczy-komentarz-aktualizowany?cm=URELATIONS, LEX> (access: 2018, 10, 18).
- Uchwała z dnia 16 grudnia 1987 roku w sprawie o sygn. akt III CZP 91/86, https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/522114344/1/iv-rc-591-15-postanowienie-sadu-rejonowego-gdansk-poludnie-w-gdansku?keyword=sygn.%20akt%20III%20CZP%2091~2F86&unitId=passage_15497 (access: 2018, 10, 18).